

אוניברסיטת בר אילן

**דיכאון אימהי מתמשך – השפעתה על אינטראקציה
טריאדית בין הורים וילדיהם בגילאי טרום בית ספר.**

מיכל קלוש-עטיא

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך בבית הספר לחינוך של

אוניברסיטת בר אילן

תקציר

אחד מגורמי הסיכון המשמעותיים המשפיעים על התפתחות ילדים, הינו דיכאון אימהי לאחר לידה. מרבית המחקרים שבחנו את הקשר הורה-תינוק, התמקדו בדיאדה אם-תינוק, הספרות המחקרית העוסקת בבחינת האינטראקציה הטריאדית : אב-אם-ילד ובפרט בעת דיכאון אימהי, הינה דלה. המחקר הנוכחי הינו חלק ממחקר אורך רחב היקף העוסק בהשפעות של דיכאון אימהי על התפתחות ילדים בגילאי טרום בית-הספר. המחקר בחן את השפעות הדיכאון האימהי על מאפיינים התנהגותיים בטריאדה, אם, אב וילד, כפי שבאה לידי ביטוי במוקד המשחק של הילד בזמן האינטראקציה, הווה אומר, האם התמקד במשחק עם האם, האב, שניהם או אף אחד מהם וכן במאפיינים של שיתוף הפעולה בין ההורים. השערת המחקר המרכזית הייתה שדיכאון אימהי ישפיע על התנהגות הילד ועל אופן שיתוף הפעולה בין ההורים בזמן האינטראקציה. כך שוער כי ילדים לאימהות דיכאוניות ימעטו במשחק טריאדי וירבו במשחק עצמאי או במשחק כלפי אחד ההורים. כמו כן, נבחן הקשר בין מין הילד לבין מוקד המשחק ונשאלה השאלה האם יעלו הבדלים בין בנים ובנות בבחירתם במוקד משחק מסויים. בנוסף, שוער כי הורים במשפחות לאם דיכאונית, יפגינו סגנון שיתוף הורי המתאפיין בהימנעות, פאסיביות ותחרותיות, לעומת משפחות מקבוצת הביקורת, אשר יביעו סגנון תומך.

במחקר השתתפו 110 משפחות (אם, אב וילד) (מתוכן 23 נשים בדיכאון ו-87 נשים ללא דיכאון). רובם המוחלט של המשפחות הינו במצב סוציו-אקונומי בינוני-גבוה, שני ההורים הינם בעלי השכלה גבוהה וגרים יחד. המשפחות נלקחו מתוך מדגם אשר נבדק במהלך 3 נקודות זמן: ביום השני לאחר הלידה, 6-9 חודשים לאחר הלידה וכ-5 שנים לאחר הלידה. לאורך כל נקודות הזמן האם דיווחה על מדדים של דיכאון. כל האבות במחקר זה לא דיווחו על סימפטומים של דיכאון. בנקודות הזמן השלישית צולמו אינטראקציות טריאדיות. המחקר הנוכחי בחן את התנהגות הילד, ההורה ומדדים של הטריאדה בנקודת הזמן השלישית של המחקר, כאשר הילדים היו בגילאי 5-6, טרם כניסתם לבית הספר. ניתוח האינטראקציות נעשה באמצעות ניתוח מיקרו-אנליטי בעזרת תוכנת מחשב ייעודית (Observer). מדדי ההתנהגות של הילד קודדו בארבעה תחומים של מוקד המשחק: האם היה כלפי האם, האב, שניהם או אף אחד מהם. קודדו ארבע התנהגויות המאפיינות את סגנון שיתוף הפעולה ההורי, עבור כל הורה בנפרד: תומך, תחרותי, פסיבי ונמנע.

ממצאי המחקר מדגישים את חשיבותו של נוכחות האב בקונטקסט של דיכאון אימהי, ובאופן מובהק את השפעתו על התנהגותן של בנות, כאשר נמצא כי בנות לאימהות בדיכאון משחקות יותר עם האב, מאשר בנות לאימהות מקבוצת הביקורת. ממצאים אלו, תומכים בתיאורית הפיצוי/ הבלימה של בלסקי (Belsky, 1984). ממצאים אלו מלמדים על החשיבות של מעורבות אבהית בחיי הילד, על יכולתו להעניק לילד חלופה טובה דיה ובעיקר על הצורך והרצון שמביעים ילדים בחלופה זו. הקשר הייחודי שבין אבות לבנות מחזק תיאוריות חברתיות-מסורתיות המאפיינות בנות כרגישות יותר מבנים ובהוריהם כרואים עצמם כבעלי תפקיד משמעותי בהענקת הגנה עבורן. ממצאים המשלימים ומרחיבים תובנות אלו, באו לידי ביטוי בסגנון שיתוף הפעולה ההורי שהפגינו האב והאם זה כלפי זו ואשר הראו כי אימהות דיכאוניות תמכו במשחק של אבות ובנות, בעוד שאבות נמנעו מלתמוך במשחק של בנות ואימהות דיכאוניות. ממצאים אלו מלמדים על הבנה משותפת של ההורים את החשיבות של הקשר עם האב ובתו ואת היכולת שלו להגן על בנותיהם מפני השלכות הדיכאון האימהי.

תרומתו העיקרית של המחקר היא בבחינת יחסי הגומלין בין אבות ואימהות, בין אבות עם ילדיהם ואימהות עם ילדיהם, על רקע של דיכאון אימהי. המחקר הנוכחי חיזק מחקרים קודמים שהציבו את האב כבעל יכולת מיתון ביחסים בין ילדים לאימהות דיכאוניות ואת אפשרותו להוות גורם מפצה על השפעותיו של דיכאון אימהי, כפי שבא לידי ביטוי בקשר אב-ילד. בנוסף, המחקר שם דגש על הקשר הייחודי המתפתח בין אבות ובנות לאימהות דיכאוניות. כל אלו, נעשו על-ידי הערכה מיקרו-אנליטית של האינטראקציה הטריאדית. המחקר הנוכחי מציע הזדמנות לבחון את חשיבות השלכותיו לטווח ארוך של דיכאון אימהי, וכן את חשיבות השפעת האב על המערכת המשפחתית, מעבר לדיאדה אם-ילד. תובנות אלו עשויות לסייע בבניית מודל התערבות טיפולי, מדויק ורגיש יותר, בהקשר המשפחתי, אותו יהיה ניתן ליישם החל מגיל הינקות. מחקרי המשך ראוי שיחזרו על תוצאות מחקר זה, ישכללו את אופן חקירת האינטראקציה הטריאדית, יבחנו פרוצדורות משחק נוספות ויבחנו גם באם ישנה השפעה פסיכופתולוגיה ספציפית של הילד על האינטראקציה הטריאדית. בכך יוכלו להרחיב את אפשרויות ההתערבות הטיפולית.